

Безпалий Тарас Геннадійович

*слухач навчально-наукового
інституту воєнної історії, права та
соціальних наук Національного
університету оборони України*

ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПО ФАКТУ ЗНИКНЕННЯ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН.

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблематики проведення службових розслідувань у військових частинах за фактом зникнення безвісти військовослужбовців за особливих обставин, що стало особливо актуальним після початку повномасштабної агресії РФ. Автор розкриває нормативні засади визначення статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та звертає увагу на те, що чинне законодавство тривалий час не містило прямої вимоги чи процедурної необхідності проведення службового розслідування у таких випадках. Водночас на практиці військові частини масово ініціювали такі розслідування, що призводило до численних помилок, затримок із повідомленням родин та значного навантаження на особовий склад.

Стаття детально аналізує положення Порядку проведення службового розслідування, підкреслюючи, що цей інструмент застосовується для встановлення неправомірних дій військовослужбовця та ступеня його вини, а не для фіксації обставин його зникнення. Автор обґрунтовує відсутність правових підстав для призначення службового розслідування, якщо немає даних про вчинення військовослужбовцем правопорушення. У роботі наведено позиції державних інституцій та проблеми, з якими стикаються родини зниклих безвісти, зокрема неможливість отримання якісних актів службових розслідувань з достовірними даними про обставини зникнення.

Ключовим висновком є аналіз нормативних змін, ухвалених Наказом Міністерства оборони України № 455 від 07.07.2025, яким було врегульовано порядок документування фактів зникнення безвісти за особливих обставин без проведення службового розслідування, запроваджено нову форму сповіщення та чіткий перелік відомостей, що мають бути відображені в наказі командира. Автор підкреслює, що ці зміни забезпечують оперативність інформування та усувають надмірні бюрократичні процедури, покращуючи комунікацію з родинами та підвищуючи точність даних про обставини зникнення безвісти військовослужбовця.

Ключові слова: зниклий безвісти, акт службового розслідування, сфера оборони, соціальні права військовослужбовця, наказ 280.

Taras Bezpalyu

*Student of the Academic and Scientific
Institute of Military History, Law and
Social Sciences of the National Defense
University of Ukraine*

CONDUCTING AN INTERNAL INVESTIGATION ON THE FACT OF A SERVICE MEMBER'S DISAPPEARANCE UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES

Abstract. The article is devoted to analyzing the issue of conducting internal investigations in military units in cases of service members' disappearance, a problem that has become particularly relevant after the beginning of the full-scale aggression of the Russian Federation. The author outlines the legal framework for determining the status of persons missing under special circumstances and highlights that, for a long time, the legislation did not contain a direct requirement or procedural necessity to conduct an internal investigation in such cases. Meanwhile, in practice, military units widely initiated such investigations, which led to numerous errors, delays in informing families, and a significant administrative burden on personnel.

The article provides a detailed analysis of the provisions regulating internal investigations, emphasizing that this mechanism is intended to establish unlawful actions of a service member rather than to record the circumstances of their disappearance. The author substantiates the lack of legal grounds for initiating an internal investigation when there is no information indicating that the missing service member committed an offence. The paper also presents the positions of state institutions and the challenges faced by families of the missing, including difficulties in obtaining accurate and reliable investigation reports.

The key conclusion is the analysis of regulatory amendments introduced by the Order of the Ministry of Defence of Ukraine No. 455 of 07.07.2025, which standardized the procedure for documenting cases of disappearance without conducting an internal investigation, introduced a new notification format, and established a clear list of information to be included in a commander's order. The author stresses that these changes improve the timeliness of notifying families, eliminate excessive bureaucratic procedures, enhance communication, and increase

the accuracy of data regarding the circumstances of a service member's disappearance.

Keywords: missing person, internal investigation report, defence sector, social rights of service members, Order No. 280.

Постановка проблеми

Правовий статус службового розслідування, визначений Порядком, затвердженим наказом Міністерства оборони України № 608, не охоплює випадків зникнення безвісти за особливих обставин, оскільки цей інструмент призначений для з'ясування неправомірних дій військовослужбовця та встановлення ступеня його вини. За відсутності об'єктивних даних про вчинення правопорушення проведення службового розслідування суперечить меті та сутності цього інституту, але на практиці застосовувалося як вимушена альтернатива через прогалини нормативного регулювання.

Як наслідок, родини зниклих безвісти військовослужбовців стикалися з труднощами щодо отримання достовірної інформації про обставини зникнення, що посилювало соціальну напругу та ускладнювало взаємодію між військовими частинами та уповноваженими державними органами. Лише у 2025 році було внесено нормативні зміни, які усунули необхідність проводити службове розслідування у таких випадках та закріпили оновлений порядок документування фактів зникнення безвісти.

Таким чином, проблема полягає у тривалому нормативному вакуумі щодо механізму фіксації обставин зникнення безвісти військовослужбовця, що призвів до неправомірного застосування службових розслідувань та створив значні організаційні, правові та соціальні труднощі. Необхідність комплексного аналізу цієї проблеми та оцінки впливу нормативних змін зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика зникнення безвісти військовослужбовців і пов'язаних із цим процедурних та правових питань у науковому середовищі висвітлена фрагментарно та переважно в межах суміжних напрямів: військового права, адміністративного права, кримінального процесу та прав людини. Комплексні дослідження саме службових розслідувань у випадках зникнення безвісти за особливих обставин майже відсутні, що й зумовлює актуальність даної роботи.

У контексті нормативного статусу осіб, зниклих безвісти, правового регулювання діяльності державних органів і прогалин у процедурі

документування значний внесок зроблено такими науковцями, як: М. Буроменський, О. Копиленко, О. Костенко, Ю. Баулін, М. Хавронюк, В. Тютюгін, В. Речицький, Є. Захаров, О. Павліченко, Т. Коломоєць, С. Ківалов, О. Кузьменко, Г. Удовенко, О. Лисяк, О. Ковальчук.

Мета статті

Метою дослідження є всебічний аналіз правових та організаційних аспектів проведення службових розслідувань у випадках зникнення безвісти військовослужбовців, виявлення причин неправомірного застосування цього інструменту у військових частинах, а також оцінка ефективності внесених у 2025 році нормативних змін щодо врегулювання порядку документування фактів зникнення безвісти без проведення службового розслідування. Дослідження спрямоване на визначення оптимального механізму фіксації обставин зникнення та забезпечення належної комунікації з родинами військовослужбовців.

Основний матеріал статті

Виклад основного матеріалу. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну чисельність Збройних Сил України збільшилась майже до одного мільйона осіб. При цьому, внаслідок активних бойових дій зросла й кількість ранених, загиблих, зниклих безвісти за особливих обставин, полонених, військовослужбовців, що самовільно залишили частину.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” особа, зникла безвісти за особливих обставин - особа, зникла безвісти у зв’язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Статтею 4 зазначеного закону визначено, що особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому цим Законом, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи.

Наказом Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608 «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України» (далі – Порядок) визначено підстави та механізм проведення службового розслідування стосовно військовослужбовців Збройних Сил

України, а також військовозобов'язаних та резервістів, які не виконали (неналежно виконали) свої службові обов'язки або вчинили правопорушення під час проходження служби (зборів), а також дії (бездіяльність) яких призвели до завдання шкоди державі.

Відповідно до пункту 2 розділу I Порядку, службове розслідування - комплекс заходів, які проводяться з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, а також встановлення ступеня вини особи (осіб), чії дії або бездіяльність стали причиною вчинення правопорушення.

Таким чином ми бачимо, що по факту службове розслідування в системі Збройних сил України проводиться з метою притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності за вчинення ним правопорушення.

Разом із цим, пунктом 1 розділу II Порядку визначено перелік випадків, коли може призначатись службове розслідування:

невиконання або неналежного виконання військовослужбовцем службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, що призвело до людських жертв або загрозувало життю і здоров'ю особового складу, цивільного населення чи заподіяло матеріальну або моральну шкоду;

невиконання або неналежного виконання вимог наказів та інших керівних документів, що могло негативно вплинути чи вплинуло на стан боєздатності, бойової готовності підрозділу чи військової частини або на стан виконання покладених на Збройні Сили завдань;

неправомірного застосування військовослужбовцем фізичного впливу, зброї, спеціальних засобів або інших засобів ураження до інших військовослужбовців чи цивільних осіб, особливо, якщо це призвело до їх поранення, травмування або смерті;

дій військовослужбовця, які призвели до спроби самогубства іншого військовослужбовця;

втрати або викрадення зброї чи боєприпасів;

порушення порядку та правил несення чергування (бойового чергування), вартової (вахтової) або внутрішньої служби, що могло спричинити або спричинило негативні наслідки;

недозволеного розголошення змісту або втрати службових документів;

внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про скоєне військовослужбовцем кримінальне правопорушення;

повідомлення військовослужбовцю про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення;

Слід звернути увагу, що зазначений перелік не є вичерпним, оскільки службове розслідування може проводитися і в інших випадках з метою уточнення причин та умов, що сприяли правопорушенню, та встановлення ступеня вини посадових (службових) осіб.

Разом із цим, у військових частинах стала доволі розповсюдженою практика проведення службових розслідувань по факту зникнення безвісти військовослужбовців, хоча по факту дане питання не врегульовано/не передбачено жодним нормативно-правовим актом.

Пунктом 3 розділу II Порядку визначено, що службове розслідування проводиться для встановлення:

неправомірних дій військовослужбовця, яким вчинено правопорушення;

причинного зв'язку між правопорушенням, з приводу якого було призначено службове розслідування, та виконанням військовослужбовцем обов'язків військової служби;

ступеня вини військовослужбовця;

порушень нормативно-правових актів, інших актів законодавства;

причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушення;

причин виникнення матеріальної шкоди, її розміру та винних осіб (у разі виявлення факту її заподіяння).

Таким чином, в разі відсутності об'єктивних даних про вчинення військовослужбовцем зниклим безвісти правопорушень, передбачених ст. 172-11 Кодексу України про адміністративні правопорушення, ст.ст. 111, 407, 408 Кримінального кодексу України, службове розслідування по факту зникнення безвісти не має проводитись.

Аналогічного висновку можна також дійти з урахуванням пункту 3 частини V Порядку, де серед іншого визначено про необхідність вказувати в акті службового розслідування про неправомірні дії військовослужбовця, зв'язок правопорушення з виконанням військовослужбовцем обов'язків військової служби (якщо такий є), вину військовослужбовця, причинний зв'язок між неправомірними діями військовослужбовця та подією, що трапилась.

Разом із цим, ст. 6 Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” визначено право близьких родичів та членів сім’ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин на отримання достовірних відомостей про місцеперебування особи, зниклої безвісти за особливих обставин.

Проблематика цього питання неодноразово підіймається під час зустрічей із родинами зниклих безвісти за особливих обставин військовослужбовців з Уповноваженим з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Так, родини зниклих безвісти військовослужбовців підіймають питання щодо неможливості отримання акту службового розслідування, численні помилки в даних актах (місце, час, обставини зникнення, помилки в особистих даних військовослужбовця, зазначення свідків зникнення, які по факту такими не були тощо).

Тут варто звернути увагу на те, яким чином такі акти службових розслідувань складаються: рапорт про зникнення безвісти військовослужбовця, Наказ командира про призначення службового розслідування, відібрання пояснень свідків, отримання документів про зарахування до військової частини, Наказ командира про продовження службового розслідування (за необхідності), складання та затвердження акту службового розслідування, наказ командира військової частини. Внаслідок такої процедури у військовій частині задіється значний людський ресурс, велика кількість часу, проте в більшості випадків якість таких актів службового розслідування залишається доволі низькою.

Аналогічна позиція щодо необхідності унормування процесу з’ясування військовими частинами обставин зникнення безвісти військовослужбовців та забезпечення родин зниклих безвісти і компетентних державних органів необхідною інформацією була висвітлена листом Уповноваженого Президента України з питань захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей від 04.04.2025 № 26/1-01/382.

Лише 05.09.2025 було нормативно врегульовано питання щодо відсутності необхідності проведення службового розслідування по факту зникнення безвісти військовослужбовця при відсутності підстав вважати, що ним вчинено правопорушення.

Так, Наказом Міністерства оборони України від 07.07.2025 № 455 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 31.07.2025 za № 1126/44532) затверджено зміни до Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України.

В редакції Наказу Міністерства оборони України від 20.11.2024 № 280 пункт 6 розділу IV був викладений в такій редакції: “Сповідення на загиблого (померлого), захопленого в полон або заручником, а також інтернованого або зниклого безвісти військовослужбовця є документом, що містить відомості про місце, дату та причину його смерті (загибелі), захоплення в полон або заручником, а також інтернування в нейтральній державі або зникнення безвісти, а також характеристику його вірності Військовій присязі Українському народу.”

Проте в редакції Наказу Міністерства оборони України від 05.09.2025 № 280 зазначено вже наступну форму сповідення: “Сповідення військової частини на померлого (загиблого), захопленого у полон або заручником, а також інтернованого у нейтральних державах або зниклого безвісти військовослужбовця, крім військовослужбовців розвідувального органу Міноборони, є документом, що містить відомості щодо смерті (загибелі) військовослужбовця, у тому числі під час перебування на лікуванні у закладі охорони здоров'я або при прямуванні до нього, на шляху прямування у складі команди або в результаті загибелі корабля (судна), на якому здійснювалося перевезення особового складу у складі команди, захоплення у полон або заручником, а також інтернування у нейтральних державах або зникнення безвісти.”

Сповідення командира військової частини щодо зникнення безвісти військовослужбовця містить такі відомості:

про військовослужбовця (посада, військове звання, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) і дата народження);

контактні дані підрозділу військової частини для налагодження комунікації з членами сім'ї військовослужбовця;

місце, дата і обставини захоплення у полон або заручником, інтернування у нейтральних державах або зникнення безвісти;

інформація про здійснення чи нездійснення відбору біологічного матеріалу у військовослужбовця.

Сповідення командира військової частини надсилається до відповідного ТЦК та СП після видання наказу командира військової частини з основної діяльності.

Цими ж змінами до Наказу № 280 внормовано вимоги щодо Наказу командира військової частини з основної діяльності про зникнення безвісти військовослужбовця в якому зазначаються такі відомості:

про військовослужбовця (військове звання, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), посада, дата народження);

підстава видання наказу (рапорт, повідомлення, доповідна записка);

про наявність у військовослужбовця статусу учасника бойових дій;

про підрозділ військової частини для налагодження комунікації з членами сім'ї та способи зв'язку з ним;

про наявність/відсутність особистих речей військовослужбовця, зазначення осіб, яким будуть повернуті речі, та посадової особи військової частини, відповідальної за їх повернення;

місце, дата, обставини захоплення у полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або зникнення безвісти;

особистий номер з ідентифікаційного жетону або документів персонального обліку військовослужбовця;

фото- та/або відеоматеріали місця зникнення (за наявності);

вид, дата і час останнього зв'язку з військовослужбовцем;

інформація про вжиття заходів до евакуації або неможливість їх вжиття;

інформація про здійснення чи нездійснення відбору біологічного матеріалу військовослужбовця;

інформація про наявність свідків (очевидців) обставин захоплення у полон або заручником, зникнення безвісти;

інформація про наявність або відсутність у військовій частині особистого розпорядження військовослужбовця, складеного на випадок захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або зникнення безвісти, про виплату належного грошового забезпечення особі (особам) за його вибором та про ТЦК та СП, до якого військовою частиною надіслано його оригінал;

інформація про підрозділ та посадових осіб військової частини щодо звернення до правоохоронних органів для оголошення особи в розшук.

Таким чином, члени сім'ї військовослужбовця зниклого безвісти за особливих обставин через відповідний ТЦК та СП мають отримати сповіщення про зникнення безвісти та витяг з Наказу командира військової частини з основної діяльності про зникнення безвісти військовослужбовця. Як бачимо з аналізу вимог до змісту зазначеного Наказу, саме цей документ містить в собі вичерпні наявні відомості щодо обставин зникнення безвісти, які раніше зазначались Актах службового розслідування по факту зникнення безвісти за особливих обставин.

Важливо звернути увагу, що сповіщення надсилається до відповідного ТЦК та СП протягом доби після отримання достовірної інформації про зникнення безвісти військовослужбовця, що є значно меншим терміном, ніж

надсилання за вимогою Акту службового розслідування, який міг формуватися протягом місяців.

Висновки

Виходячи із вищезазначеного, Наказом Міністерства оборони України від 07.07.2025 № 455 врегульовано питання щодо відсутності необхідності проведення службового розслідування по факту зникнення безвісти за особливих обставин військовослужбовця за умови відсутності даних щодо вчинення ним правопорушення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Закон України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>
2. Наказ Міністерства оборони України від 07.07.2025 № 455 “Про затвердження Змін до Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-25#Text>
3. Наказ Міністерства оборони України від 15.09.2022 № 280 “ Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-22#n14>
4. Лист Уповноваженого Президента України з питань захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей від 04.04.2025 № 26/1-01/382.
5. Телеграм канал Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. URL: https://t.me/ZNYKLI_BEZVISTI_MVS

REFERENCES

1. Law of Ukraine “On the legal status of persons missing under special circumstances” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>
2. Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 07.07.2025 No. 455 “On approval of Amendments to the Instructions on organizing personnel accounting in the system of the Ministry of Defense of Ukraine”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-25#Text>
3. Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 15.09.2022 No. 280 “On approval of the Instructions on organizing personnel accounting in the system of the Ministry of Defense of Ukraine”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-22#n14>

4. Letter of the Commissioner of the President of Ukraine for the Protection of the Rights of Military Personnel and Their Family Members dated 04.04.2025 No. 26/1-01/382.
5. Telegram channel of the Commissioner for Persons Missing in Special Circumstances. URL: https://t.me/ZNYKLI_BEZVISTI_MVS